

דתישבו

בס"ד

פרשת בהעלתך, תשע"ו, מספר 1174

עונש מרים

יאיר ברקאי

לומד מכאן את איסור לשון הרע, ומונה אותו במניין המצוות, כעולה מפירושו על אתר (דב' כד:ט):

ומכאן נראה שרבותינו יעשו אותה מצוה, לא ספור ועצה בלבד להינצל מן הנגעים. ואיך יתכן שלשון הרע שהוא שקול כשפיכות דמים לא תהיה בו בתורה לא תעשה גמור או לאו הבא מכלל עשה, אבל בכתוב הזה אזהרה גדולה בו, להמנע ממנו בין בגלוי בין בסתר בין במתכוין להזיק ולהבזות בין שאין מתכוין להזיק כלל. וזו מצוה מכלל תרי"ג מצוות.

אפשר גם לסבור שעונשה של מרים בא להזכירנו את הצורך בהסגרת כל מצורע מחוץ למחנה, ללא הבדל בין אדם מכובד לפשוט. דהיינו, שזכירת מעשה מרים היא בעיקר לצורך לימוד ההלכה המתחייבת, ולא דווקא לצורך הפקת לקח מוסרי גרידא, אותו מדגיש הרש"ר הירש. אך, על כך כבר הגיב המלבי"ם (רבי מאיר ליבוש בן יחיאל מיכל וייזר, רומניה ואוקראינה, 1809-1879), בפירושו על דברים (כד:ח):

הרשב"ם ואחריו נמשכו כל הפשטנים לפרש שצוה ה' לעשות בצרוע כדין שיסגר וישב מחוץ למחנה. ולא ישאו לו פנים אפילו הוא מלך כנודע מעוזהו המלך (דבה"ב כו:טו-כא), וזה שהסמיק לפרשה זו זכירת מרים, שאף שהיתה אחות משה ואהרן והעם היו נחפזים ללכת, ועם כל זה נסגרה שבעת ימים והעם לא נסע.

אבל אחר העיון לא יתכן כדברי הפשטנים מפני ג' דברים:
א' - שאם כן היה נאמר: השמר בצרוע ומדאמר "בנגע" משמעו שהצווי על הצרוע שישמור בצרועת.

אחת משש מצוות הזכירה, שאותן אנו נוהגים לקרוא בסיומה של תפילת שחרית, היא עונשה של מרים המוזכר בפרשתנו (פרק י"ב):

וַיְחַרְאֲף ה' בָּם וַיִּלֶךְ. וְהֶעֱנַן סָר מֵעַל הָאֹהֶל וְהָיָה מֵרִים מִצְרַעַת כְּשֶׁלֶג וַיִּפֹּן אֹהֶל מִן אֶלְמָרִים וְהָיָה מִצְרַעַת (פס' ט-י)...
וַיֹּאמֶר ה' אֶל־מֹשֶׁה וְאַבְיָה יֶרֶק יֶרֶק בְּפָנֶיךָ הֲלֹא תִכְלֵם שְׁבַעַת יָמִים תִּסְגַּר שְׁבַעַת יָמִים מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְאַחַר תֵּאָסֵף (פס' יד).

במה אנו אמורים להתמקד בקיום זכירה זו? הדעת נותנת, שהלקח הנלמד מעונשה של מרים הוא הצורך בזהירות הרבה שיש לנהוג בדיבור על הזולת, כפי שנלמד מסמיכות הפסוקים בספר דברים (כד:ח-ט):

הַשְּׁמֹר בְּנִגְעֵהֶצְרַעַת לְשֹׁמֵר מְאֹד וְלַעֲשׂוֹת כָּל־אֲשֵׁר־יִצְוֶיךָ אֶתְכֶם הַפְּתִיחַ הַלְוִיִּם כְּאֲשֶׁר צִוִּיתֶם תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת. זְכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה ה' אֶל־לֵהֲיִד לְמִרְיָם בְּדֶרֶךְ בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרָיִם.

רש"ר הירש (1808-1888, גרמניה):

זו אזהרה לזכור תמיד את המאורע המסופר במדבר יב: מרים הנביאה החליפה דברים בארבע עיניים עם אהרן אחיה על משה שהוא אחי שניהם; דברים אלה לא היו נקיים מלשון הרע ומהתנשאות, ולפיכך נגעה בה אצבע א-להים וסימנה אותה בנגע לעיני כל העם. אזהרה זו מעידה לכל הדורות על המשמעות המוסרית גרידא של תורת הנגעים, כי הנגעים לא באו אלא להזהיר את האדם ולטהר אותו ממידות רעות ומעבירות חברתיות. יחד עם זה אזהרה זו מזכירה את חומרת האחריות על מלה הגובלת בלשון הרע, שהרי אפילו למרים לא ויתרו על כך משמים, אף על פי שלא אמרה את הדברים מתוך כוונה רעה...

לדבריו, הציווי העיקרי הוא לזכור שהנגעים באים על האדם בשל כשלים בהתנהגותו המוסרית, ואיסור לשון הרע הוא אחד מהחמורים שבהם.

הרמב"ן (רבי משה בן נחמן, גירונה, ספרד 1194 - 1270, עכו), אינו מסתפק במשמעות המוסרית המתבקשת מזכירת סיפור מרים, אלא

* ד"ר יאיר ברקאי, ראש המכללה האקדמית הדתית למורים ע"ש הרא"מ ליפשיץ בירושלים.

¹ למסקנה דומה הגיע אף רבינו בחיי (רבי בחיי בן אשר אבן חלואה, 1255-1340, סרגוסה, ספרד):

"זְכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה ה' אֶל־לֵהֲיִד לְמִרְיָם. זו מצוה עשה על ענין לשון הרע, יאמר: שנזכור לשון הרע של מרים והעונש שאירע לה על שדברה במשה, וחל עליה עונש הצרעת, ולכך נסמך פסוק זה לפסוק שלמעלה שאמר: 'הַשְּׁמֹר בְּנִגְעֵהֶצְרַעַת', ואם כן הכתוב אזהרה על לשון הרע, והוא לאו הבא מכלל עשה".

"תסגר", הקדוש ברוך הוא הסגירה והקב"ה טימאה והקב"ה טיהרה. שבעת ימים והעם לא נסע, ללמדך שבמידה שאדם מודד בה מודדים לו; מרים המתינה למשה שעה אחת שנאמר "וַתִּתְצַב אַחֲתוֹ מֵרַחֵק" (שמ' ב:ד), לפיכך עיכב לה המקום שכינה וארון, כהנים ולוים וישראל, ושבעה ענני כבוד, שנאמר: "וְהָעָם לֹא נָסַע עַד-הָאָסֶף מֵרִים" (במ' יב:טו).⁵

עונשה של מרים מפנה אותנו להתבונן במשמעויות השונות הנלמדות מיחסו של ה' לנענש. זכירת מעשה מרים אינה מוקדשת רק לעיון בנגע הצרעת ולעניין חטא לשון הרע, אלא גם לתגובתו האוהדת והמכבדת של העם שלא נסע עד שובה, וכן לזכויותיה המרובות של מרים העומדות לה בעת ריצוי עונשה.

על בסיס הפסוק "בִּקְשׁוּ אֶת ה' כָּל עֲנֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר מִשְׁפָּטוֹ פָּעְלוּ בִּקְשׁוּ צֶדֶק בִּקְשׁוּ עֲנִיָּה אוֹלֵי תִסְתְּרוּ בַיּוֹם אֶף ה'" (צפ' ב:ג) נמצא דיון ביבמות (עח ע"ב), ומובאים בו מספר מקרים בתנ"ך, שמהם למדו חז"ל שבעת משפטו של אדם על מעשה רע שכשל בו, מועלות זכויותיו והן משפיעות על גזר דינו. רש"י מבאר שם את הפסוק בצורה הבאה: "באשר משפטו - במקום שדנים האדם שם מזכירין פועל צדקותיו". נמצאנו למדים, שבעת קיום המצווה של זכירת מעשה מרים, אפשר להגות גם במשקל שיש לזכויותיו של האדם כשהוא נמצא בעת צרה, כמו גם ביחס העם למרים בעת צרתה.⁶

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
הדף מופיע באינטרנט באתר המידע
של אוניברסיטת בר-אילן

כתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>
כתובת המייל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' עמוס פריש
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

שנתעכבה למשה כשהושלך ליאור, שנאמר (שמ' ב:ד) וַתִּתְצַב אַחֲתוֹ מֵרַחֵק וגו'.

⁵ וכן בספרי זוטא (יב, פסוק טו).
⁶ והשוו ' ליכט, פירוש על ספר במדבר, ב, ירושלים תשנ"א, עמ' 63: "ייתכן שאין כוונת הסיפור אלא להשמיענו עד כמה נהגו כבוד במרים".

ב' - שהסגר מרים לא בשביל הצרעת היה, כי צרעתה היה גדול כל כך עד שאילו לא נרפאת מיד היתה מתה, כדכתיב: "אֲלֵנָא תְּהִי פְּמַת" (במ' יב:יב) וכאשר משה התפלל עליה תיכף נתרפאה, וההסגר היה מטעם הנאמר שם ואביה ירק וגו' שהיה רק כדרך נזיפה.

ג' - אם "אֲשֶׁר-עָשָׂה" יורה על ההסגר היה צריך לומר: אשר צוה ה' לעשות למרים, כי העונש אשר לא יבא ע"י מעשה אדם יקרא שה' עשה, כמו: "אֲשֶׁר עָשָׂה... לְפָרְעֹה" (שמ' יח:ח), אבל ההסגר הנעשה ע"י בני אדם לא שייך לומר 'אשר עשה' רק אשר צוה ה'.

ומכאן מסקנתו היא:

לכן בהכרח שזכירת מרים יורה על הצרעת בעצמו, שהיה ע"י שדברה במשה לשון הרע, ובהכרח שהוא אזהרה על הנהגת המצורע.

דהיינו, המלב"ם דוחה את דעת המפרשים המעמידים במרכז זכירת מעשה מרים את הסגרתה. תחת זאת הוא מתמקד בנגע הצרעת ובהנהגת המצורע, שעליו להישמע לכוהנים ושיישמר לא לנסות להסיר את סימני הצרעת בעצמו.

נושא נוסף הכלול במצוות זכירת מעשה מרים הוא הגמול למרים. זכויותיה רבות, והשאלה היא האם ה' לא התחשב בהן בעת מתן עונשה?

אף כאן אפשר להגיע למסקנות שונות: דרך אחת היא, כפי שכבר הזכרנו, שאין נשיאת פנים בעונש לשון הרע,² והאדם צריך ללמוד מעונשה של מרים קל וחומר על עצמו.

הרמב"ן, שם, כותב:

יצוה במצות עשה שנזכור העונש הגדול שעשה ה' לצדקת הנביאה, שלא דברה אלא באחיה גמול חסדה אשר אהבתו כנפשה, ולא דברה בפניו שיבוש, ולא בפני רבים, רק בינה לבין אחיה הקדוש בצנעה, וכל מעשיה הטובים לא הועילו.³

אך ישנה גם דעה שונה, המופיעה בספרי במדבר פרשת בהעלותך פיסקא קו:⁴

² בספרי זוטא פרק יב, ישנה דעה שאף אהרון לקה: "אהרון ומרים שניהם דברו ושניהם לקו ולא פרסם אלא מרים שנאמר והנה מרים מצורעת כשלג מפני שהתחילה בדבר".

³ אף כאן רבנו בחיי כותב דברים דומים: "מרים הצדקת הנביאה שלא דברה אלא באחיה, והיתה גדולה ממנו וגידלה אותו ומסרה נפשה עליו בענין היאור, ודברה שלא בפניו, נעשה עונש גדול על דיבור כזה ולא הועילו לה כל זכויותיה מן העונש".

⁴ או בלשון רש"י על פסוק טו: "והעם לא נסע - זה הכבוד חלק לה המקום בשביל שעה אחת